

תוכן העניינים

מבוא.....	3
פרק 2 : סקירת ספרות.....	5
כיצד האינטרנט שינה את חופש הביטוי והצנזורה.....	6
צנזורה בישראל בעידן המקוון.....	7
פרק 3 : הצגת שאלת המחקר.....	11
פרק 4 : שיטת המחקר.....	13
ממצאים.....	15
דיון בממצאים ומסקנות.....	20
סיכום.....	24
ביבליוגרפיה.....	26

מבוא

נושא העבודה שבחרתי הינו הצנזורה בעידן הרשתות החברתיות ובהתמקדות בעיתות משבר בישראל. דמוקרטיה, ובהקשר של עבודה זו – חופש ביטוי וחופש העיתונאות, וביטחון, בהקשר של עבודה זו מדובר על צנזורה, לרוב צועדים זה לצד זה, כאשר הם תומכים האחד בשני, דהיינו, ללא ביטחון בסיסי לאזרח אין לדמוקרטיה כל קיום, וכן להיפך, ללא דמוקרטיה חזקה ויציבה, נפגע הביטחון הבסיסי של האזרח. לעיתים מוצאת עצמה מדינה דמוקרטית תקינה במצב בו יש לה חובה לשמור על ביטחון האזרחים, שמירה כזו לעיתים פוגעת בעקרונות הדמוקרטיים הבסיסים ביותר, כמו צנזורה שפוגעת בחופש הביטוי והעיתונאות, וזאת על מנת שבסופו של תהליך, הדמוקרטיה תישאר יציבה. מצב כזה בא לידי ביטוי לרוב בעיתות מלחמה ומשבר. (Jack, 2007)

הרשתות החברתיות, בדגש על פייסבוק וואטסאפ, הפכו לבמה ציבורית לכל דבר שבה ניתן להביע דעה, לקבל עליה התייחסות, ליצור דיאלוגים מרובי משתמשים, להעלות תוכן ולהפיץ מידע, ולעיתים גם שמועות ושקרים שלעיתים יכולים לפגוע ולהפר את פרטיותם של אנשים.

ישראל היא בין המדינות המובילות בזמן שהציבור שלה מקדיש לרשתות החברתיות, בדגש על פייסבוק¹. (ComScore, 2011). כאשר בין הסיבות המרכזיות לשימוש ברשתות חברתיות, ובעיקר בפייסבוק הן הצורך לקבל עדכונים על חדשות, בידור, שמירה על קשרים עם בני משפחה וחברים וכן לצרכי עבודה. (דרור, גרשון, 2012)

היקף השימוש ברשתות החברתיות לעיתים רבות עקף את צווי הצנזורה שהוטלו על כתבות, ספרים או מאמרים, ובכל זאת התוכן האסור הופץ לציבור.

הצנזורה בעתות משבר, באופן טבעי, גדלה משמעותית, והצורך של ציבור במדינה דמוקרטית לדעת יכול ליצור נרטיב שיח מעניין ושונה.

מבצע 'צוק איתן' - מתאריך 8.7.2014, ועד 26.8.2014. היה מבצע להחזרת השקט והביטחון לאזרחי מדינת ישראל בעקבות ירי רקטות לעבר אזור עוטף עזה והשפלה באופן יומי. המבצע התקיים בעזה בלבד ע"י כוחות רגליים ואוויריים, וגם ימיים. יחד עם זאת מבצע צוק איתן התאפיין במערכה אווירית בעיקר, ובהמשך גם יבשתית. המבצע התאפיין בירי רקטות על שטחי מדינת ישראל, ופגע בהתנהלות היום יומית כמעט של כל אדם באזורים מרכזיים בישראל וזאת בגלל הפגיעה בעורף כאשר הירי במהלך המבצע הגיע אף עד חדרה, וכך הייתה למעשה מתקפת הרקטות העזה ביותר שספגה ישראל עד אז (לימור, ברוך, 2014) כושר העמידה של העורף הישראלי, וההתייחסות של העורף הישראלי למקבלי ההחלטות והצבא היה קריטי להמשך המבצע (רובין, 2015).

במהלכו של המבצע הוטלו הגבלות צנזורה רבות – הן ע"י בתי המשפט, הן ע"י הצבא באופן סמוי, (רובין, 2015) והן ע"י מוסדות התקשורת הפורמליים ואפילו העיתונאים בעצמם בצורה עצמית. יחד עם זאת, הצורך של הציבור הישראלי, שהיה חלק פעיל במבצע באיזשהו אופן, לדעת היה גדול מאוד, בעיקר לנוכח הפעילות הערה שתמיד הייתה ברשתות החברתיות.

¹ <https://www.comscore.com/Insights/Press-Releases/2011/12/Social-Networking-Leads-as-Top-Online-Activity-Globally>

פרק 2: סקירת ספרות

במדינה דמוקרטית, כמו בישראל, חופש הביטוי הוא יסוד עיקרי בזכויות של אדם, מבלי שיוטלו עליו עונשים והגבלות. האדם פועל במספר דרכים על מנת להביע את עצמו: ספרות, מאמרים, נאומים, סרטים, ואילו בעידן הדיגיטלי התווספה במה מרכזית והיא – הרשתות החברתיות (הנגבי, 1986). חופש הביטוי כולל בתוכו את הטיעון שלכל אזרח יש את הזכות לקבל מידע, זה מבטיח זרימת מידע והשמעה חופשית של דעות. הספרות המקצועית במדע המדינה ובפילוסופיה הפוליטית מונה טעמים מרכזיים לחשיבותו של חופש הביטוי: התפתחותו האישית והגשמתו העצמית של הפרט; האוטונומיה של הפרט לבחור השקפות, אמונות והתנהגויות; הצורך של כל ממשל וכל משטר פוליטי ליהנות ממבחר של חלופות למדיניות ציבורית; השתתפות של קבוצות ויחידים בתהליכי קבלת החלטות ממשלתיות; ואפשרות הביטוי של קבוצות תרבותיות, קהילות ומוסדות כחלק ממרקם של רב תרבותיות. נוסף על כך, וחשוב לא פחות – חופש הביטוי הינו חירות אשר מסייעת בקידום הידע האנושי, ומבטיחה או לפחות מאפשרת, רמה מינימלית של חשיפת האמת ודיווחיות (accountability) של הממשל (Gitlin, 1988). אין אם כך ספק כי חופש הביטוי הוא יסוד חשוב מאוד על מנת לייצר חברה מודרנית בריאה וחזקה.

האינטרנט שינה היבטים מרכזיים של חופש הביטוי בחיים הפוליטיים והחברתיים של קהילות ופרטים. לדוגמא: ספרו של מייק אלדר, שהיה עליו צו איסור פרסום בשל בעיות צנזורה שקשורות לביטחון ישראל, הודלפו חלקים נכבדים ממנו ברשתות החברתיות ובאתרי אינטרנט שונים. דוגמא זו ממחישה כי לאינטרנט יש יכולת ממשית להוביל בפועל לצמצום בהיקף הצנזורה המדינתית על סוגיה ולגידול בהיקף חופש הביטוי. הבעיה של הגופים השונים אשר מיישמים ואוכפים את הצנזורה לסוגיה השונים בארץ אינה רק בעיית אכיפה, אלא גם בעיה של מודעות לגבי היכולות וצורות השיח המתרחשות באינטרנט. עם זאת, פרקליטות המדינה ובית המשפט העליון נעשים מודעים בהדרגה לכך, שבצד הפרסום בנושאי ביטחון באתרי האינטרנט הגדולים והרשמיים, הפועלים על פי כלליה של ועדת העורכים של העיתונות בישראל (למשל: YNET, NRG והארץ), מתרחש פרסום של נושאים ביטחוניים גם באמצעות קהילות וירטואליות ואתרים וירטואליים אחרים בישראל ומחוצה לה, אשר אינם עוברים לרוב סינון וחסומים על ידי בעלי האתר שבו הם מתארחים או שממנו הם מופעלים, או אינם כפופים כלל לכללי הצנזורה בישראל (ברזילי, ברזילי נהון, 2005).

אם עד כה הצליחה המדינה הדמוקרטית להטיל הגבלות של צנזורה על חופש הביטוי בגבולות הראוי – בעזרת חקיקה מסודרת, כיום, בעידן הדיגיטלי, לא ניתן לאכוף עוד את ההגבלות ולשלוט על כל המידע שעולה באינטרנט (הלל, לימור, 2002).

אם עד כה חופש הביטוי היה מיוצג בעיקר ע"י התקשורת, ובדגש על העיתונאות, ברור שהשיח הציבורי המודרני גלש לפלטפורמות אחרות שהן פרוצדורות הרבה יותר, כאמור, הרשתות החברתיות ואינטרנט באופן כללי. ישנן בעיות רבות שעולות מתוך חופש הביטוי כפי שהוא באינטרנט, שכן, רוב המידע הגיע מהתקשורת, כאשר הדגש היה לתת במה גלויה וזמינה לכולם, לייצג גם קבוצות מיעוט, לעמוד בסטנדרטים של צנזורה לטובת ביטחון המדינה, לא להיות מושפעים ע"י גורם חיצוני זר. לצורך תפקודה היעיל נדרשת התקשורת לאסוף מידע ממקורות אמינים וגופים שלטוניים, לייצר כתבות ולהנגיש מידע לצופים, ללא כל אינטרסים אחרים, אלא רק על מנת לשמור על חופש הביטוי וחופש המידע (Jack, 2007) – ואילו ברשתות החברתיות כל אלו עומדים בסימן שאלה. כמובן, שלא כל הפלטפורמות באינטרנט בעלות מאפיינים דומים בכל הנוגע לשיח, וחשוב